

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA  
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI  
TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI**

**Qo‘lyozma huquqida  
UDK: 330.43(631.14)**

**RUXSATOVA RUSHANA O‘KTAMOVNA**

**QISHLOQ XO‘JALIGIDA ISHLAB CHIQARISHNING NISBIY  
SAMARADORLIGINI STATISTIK BAHOLASH**

08.00.06 – Ekonometrika va statistika  
Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)  
ilmiy darajasini olish uchun yozilgan  
DISSERTATSIYA

Ilmiy rahbar: Xatamov Ochildi Qurbonovich  
iqtisod fanlari doktori, professor

**Toshkent – 2025-yil**

## MUNDARIJA

|                 |                                                                                                                                |            |
|-----------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
|                 | <b>KIRISH.....</b>                                                                                                             | <b>3</b>   |
| <b>I BOB.</b>   | <b>QISHLOQ XO‘JALIK ISHLAB CHIQARISHI NISBIY SAMARADORLIGINI STATISTIK BAHOLASHNING ILMIY-METODOLOGIK JIHATLARI</b>            |            |
| 1.1             | Qishloq xo‘jaligi rivojlanishi va nisbiy samaradorligini baholashning mazmun-mohiyati.....                                     | 10         |
| 1.2             | Qishloq xo‘jalik samaradorligiga ta’sir etuvchi ichki va tashqi omillar va ularning guruhlari.....                             | 23         |
| 1.3             | Qishloq xo‘jalik mahsulotlari ishlab chiqarishini nisbiy samaradorligini baholashni uslubiy takomillashtirish.....             | 34         |
|                 | Birinchi bob bo‘yicha xulosa.....                                                                                              | 47         |
| <b>II BOB.</b>  | <b>O‘ZBEKISTON QISHLOQ XO‘JALIGI ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI STATISTIK HOLATINI EKONOMETRIK TAHLILI</b>                   |            |
| 2.1             | Qishloq xo‘jaligida yalpi ichki mahsulot va qo‘shilgan qiymat dinamikasini baholash.....                                       | 49         |
| 2.2             | Qishloq xo‘jaligi moliyaviy iqtisodiy ko‘rsatkichlarining makroiqtisodiy tahlili.....                                          | 59         |
| 2.3             | Qishloq xo‘jaligida mahsulotlar ishlab chiqarishning nisbiy samaradorligini ko‘p omilli statistik modelini ishlab chiqish..... | 71         |
|                 | Ikkinchi bob bo‘yicha xulosa.....                                                                                              | 85         |
| <b>III BOB.</b> | <b>O‘ZBEKISTON QISHLOQ XO‘JALIGIDA ISHLAB CHIQARISH NISBIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH USLUBIYATINI TAKOMILLASHTIRISH</b>         |            |
| 3.1             | Qishloq xo‘jaligida mahsulotlar ishlab chiqarishning nisbiy samaradorligini baholash.....                                      | 87         |
| 3.2             | Qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishning nisbiy samaradorliginini baholash algoritmi.....                                        | 91         |
| 3.3             | Qishloq xo‘jaligida nisbiy samaradorlik ko‘rsatkichlari prognozini baholash.....                                               | 101        |
|                 | Uchinchi bob bo‘yicha xulosa.....                                                                                              | 108        |
|                 | <b>XULOSA.....</b>                                                                                                             | <b>110</b> |
|                 | <b>FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....</b>                                                                                 | <b>112</b> |
|                 | <b>ILOVALAR.....</b>                                                                                                           | <b>120</b> |

## KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

**Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zaruriyati.** Jahonda tabiiy va sifatli oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabning keskin o'sishi sharoitida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini tashkil etish va boshqarishda ilmiy yondashuvlardan kengroq foydalanish, xususan, mahsulotlar nisbiy samaradorligini baholash va prognozlashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. "Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash iqtisodiy rivojlanish darajasi turlicha bo'lgan mamlakatlar uchun muhim masalaga aylandi, shu bilan bir vaqtda qishloq xo'jaligi sektori aholini sifatli oziq-ovqat bilan ta'minlashni yanada yaxshilashda strategik rol o'ynaydi<sup>1</sup>. Ayniqsa axborotlar yetishmovchilik sharoitida qishloq xo'jalik rivojlanishini modellashtirish orqali statistik baholashning ilmiy ahamiyati yuqori hisoblanadi.

Dunyo mamlakatlarida qishloq xo'jaligi mahsulotlari bozorida raqobatning kuchayib borishi sharoitida tarmoqdagi iqtisodiy samaradorlikni baholashni amalga oshirishga qaratilgan ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Globalashuv va xalqaro raqobat kuchayib borishining qishloq xo'jaligi tarmoqlarini rivojlantirishga ta'sirini baholash, tabiiy resurslar, inson kapitali, investitsiyalar oqimi va qishloq xo'jaligi eksporti qiymatining mamlakatlar qishloq xo'jaligi samaradorligini oshirishdagi ahamiyati, mamlakat hududlari bo'yicha qishloq xo'jalik ishlab chiqarishining nisbiy samaradorligini modellashtirish va prognozlashtirish mazkur ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi.

O'zbekiston taraqqiyotida qishloq xo'jaligi faoliyatini takomillashtirish asosida samarali ishlab chiqarishni rivojlantirishga ahamiyatli e'tibor qaratilmoqda. Shu bilan bir vaqtda mamlakat xududlari barqaror rivojlanishini ta'minlashning ustuvor vazifalari belgilangan. "Bu fermer xo'jaliklarini mamlakat iqtisodiyoti yuksalishiga qo'shayotgan hissasini yanada oshirish, yetishtiriladigan oziq-ovqat mahsulotlari aholi ehtiyojini qondirishi va respublika agrosanoati tarmoqlarining ichki va tashqi bozor talablariga javob berishini ta'minlashi zarur"<sup>2</sup>. Mazkur

---

<sup>1</sup> FAO. In:FAOSTAT-2023. <https://www.fao.org/faostat/en/#data/FS>

<sup>2</sup> Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – T.: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021.- 464 bet.

vazifalarning samarali amalga oshirilishi hududlarda ishlab chiqariladigan mahsulotlarning raqobatdoshligini ta'minlash, ularning jahon bozorida eksport salohiyatini yuqoriga ko'tarishni talab etadi. Ushbu maqsadga erishish uchun mehnat, moddiy va moliyaviy manbalardan samarali foydalangan holda ishlab chiqarishning optimal (nisbiy) tarkibini va istiqbolini prognoz qilish modellar tizimini asoslash zarur. Bunday masalalarni bir-biriga bog'langan va muvofiqlashgan holda hal etish uchun zamonaviy matematik usullar negizida statistik modellar tizimini ishlab chiqish, ularni amaliyotga joriy etish – O'zbekiston qishloq xo'jaligida mahsulotlar ishlab chiqarishining nisbiy samaradorligini baholash yangi O'zbekiston strategiyasida amalga oshirishning hozirgi bosqichdagi o'ta dolzarb vazifalaridan hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-son “O'zbekiston – 2030” strategiyasi to'g'risida”, 2023-yil 12-dekabrdagi PF–205-son “Qishloq xo'jaligida erkin bozor munosabatlarini yanada rivojlantirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida”, 2023-yil 19-iyundagi PF–98-son “Qishloq xo'jaligini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash xarajatlarini moliyalashtirishning uzluksizligini ta'minlash to'g'risida”, 2023-yil 10-iyundagi PF–90-son “Ma'muriy islohotlar doirasida qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida”, 2020-yil 29-oktabrdagi PF–6097-son “Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”, 2019-yil 23-oktabrdagi PF–5853-son “O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi farmonlari, 2024-yil 28-avgustdagi PQ–304-son “Qishloq xo'jaligi korxonalarini qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”, 2024-yil 20-iyundagi PQ–227-son “Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sohasidagi islohotlarni jadallashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”, 2023-yil 2-avgustdagi PQ–257-son “Qishloq xo'jaligi sohasiga ilg'or raqamli texnologiyalarni joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 19-avgustdagi 515-son “Yer